

Smağul Elubay'ın *Tüs* Adlı Hikâyesinde Yapı ve İzlek

ÜLGEN AZRA TOPCU* - DOÇ. DR. EKREM AYAN**

Öz

Smağul Elubay modern Kazak edebiyatının dikkat çekici edebiyatçılarından biri olarak karşımıza çıkar. Daha çok senarist yönü ağır basmakla birlikte hikâye ve roman türlerinde kaleme alınmış eserleri de edebiyatta yer bulmuş ve bizlere araştırma imkânı tanımıştır. Elubay bu hikâyesinde öteki dünyadaki yaşantıyı kahraman Sattar üzerinden anlatır. Sattar, gözlerini açtığı anda öldüğünü fark eder ve kendini ahiret hayatında bulur. Tanrı figürü olarak karşımıza Tolstoy çıkar. Öteki dünyada da kadınların erkeklere hizmet ettiği ve erkek egemenliğinin toplumun her sahasında olduğunu dile getirmesi bakımından, toplumda kadınların geri planda bırakılmasına getirilmiş bir eleştiri olarak değerlendirilebilir. Ayrıca cennette olmalarına rağmen boş yaşamaktan şikâyetçi olan bir grubun "Tanrı"ya karşı isyan çıkarıp, komplo hazırlamasını da insanoğlunun öteki dünyada bile huzursuzluk çıkarabileceğinin kanıtı olarak sunar. Düşünen, sorgulayan ve eleştiren bir Kazak gencine mercek tutmuştur.

Anahtar sözcükler: Tüs, Smağul Elubay, Kazak edebiyatı, yapı, izlek

THE STRUCTURE AND THEME IN SMAĞUL ELUBAY'S STORY "TÜS"

Abstract

Smağul Elubay appears as one of the remarkable authors of modern Kazakh literature. Although his scriptwriter aspect predominates, his works written in the genres of stories and novels also found a place in literature and gave us the opportunity to research. In this story, Elubay tells the afterlife through the hero Sattar. Sattar realizes that he is dead when he opens his eyes and finds himself in the afterlife. Tolstoy appears as the figure of God. It is seen that women serve men in the afterlife as well, which is a criticism of the spread of male domination all over the universe. In addition, a group that complains about living empty-handed although they are in heaven rebels and organizes a conspiracy against "God", and this is presented as a proof that human beings can cause unrest even in the afterlife. In the work, the focus is on a Kazakh youth who thinks, questions and criticizes.

Keywords: Tüs, Smağul Elubay, Kazakh Literature, Structure, Theme.

* Muğla S.K. Ün. Sosyal Bilimler En. YL Programı, ulgenazratopcu@gmail.com, orcid.org/0000-0002-2272-1760

** Muğla Sıtkı Koçman Ün. Edebiyat Fak. ÇTLE Bölümü, ekremayan@hotmail.com, orcid.org/0000-0001-7967-6481

Gönderim tarihi: 30.10.2020

Kabul tarihi: 25.12.2020

GİRİŞ

S mağul Elubay'ın diğer hikâyeleri arasında "Tüs" hikâyesi hem biçimsel olarak hem de konu olarak ilk bakışta ayrılır. Olay Sattar isimli genç bir Kazak'ın gözlerini açıp kendini öbür dünyada bulmasıyla başlar. Daha sonrasında ise Sattar'ın başından geçenler ve gözlemleri üzerine hikâye şekillenir. Azrail'in ardına düşen Sattar ve diğer dört Kazak yoldaşı cennete ulaşabilmek için bir dizi kıl köprüden geçmek üzere ilerlemeye başlar. Ağzından dua eksik olmayan Sarıklı Kazak, son köprüden geçtikten sonra komünist olan diğer bir Kazak'ın da onunla birlikte cennete gidecek olmasına itiraz eder ve melek tarafından köprüden atılır. Sattar ve kalan üç yoldaşı için cennet hayatı başlar. Sattar kendine verilen huri Ayzat ile tanışır ve ondan cennet yaşamıyla ilgili bilgiler edinir. Her ne kadar diğer Kazaklar hallerinden memnun olsalar da Sattar bu yeni durumdan memnun kalmaz. Çünkü amaçsız yaşamak ona göre değildir. Ağaç oyma konusunda usta olan Sattar bir gün Tanrı'nın huzuruna varıp bir atölye istemeye karar verir. Öfkeli Tanrı bu isteği sert bir şekilde reddeder ve Sattar'ı huzurundan kovar. Tanrı'nın bekleme salonundan çıkan Sattar'ı bir grup insan karşılar. Bu kişiler de daha önce Tanrı'dan isteklerini alamamış kişilerdir. Kendilerini gizli bir örgüt olarak nitelendiren bu bir grup insan Sattar'ı da kendilerine katılma konusunda ikna eder. Planları o gece saat on ikide cenneti havaya uçurmaktır. Sattar da bombalardan birini yerleştirme görevi üstlenir. Saatler on ikiyi gösterdiğinde patlama cennette değil gökyüzünde gerçekleşir. Olan biteni erken fark eden Tanrı, Sattar ve diğer gizli örgüt üyelerini cezalarını çekmek için cehenneme gönderir.

1. YAPISAL KURGU

1.1. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Yazınsal metinlerde anlatıcı ve bakış açısı metnin diğer teknik unsurlarını da etkileyen ve onları dönüştüren bir unsurdur. "Bakış açısı, en basit tabiriyle, yazarın olayı anlatmak için durduğu varsayılan noktadır" (Yavuz, 2018: 16). İşte anlatının diğer unsurlarını etkileyen nokta da budur. "Bakış açısı, anlatma esasına bağlı metinlerde vaka zincirinin ve bu zincirin meydana gelmesinde kullanılan mekân, zaman, şahıs kadrosu gibi unsurların kim tarafından görüldüğü, idrak edildiği ve kim tarafından, kime nakledilmekte olduğu sorularına verilen cevaptan başka bir şey değildir" (Aktaş, 1991: 84).

Tüs, her şeyi bilen hâkim bakış açısına sahip anlatıcı ile kaleme alınmıştır. Burada, üçüncü şahıs kişi adını kullanan anlatıcı, olayların dışındadır, onlardan etkilenmez ve gerçekleşen olayı her yönüyle bilir. Anlatıcı, "tanrısal konumu itibariyle hem anlatı dünyasındaki karakterleri, hem de anlatının dışında kalan okuyucuyu yönlendirebilir. İsterse kahramanların zihinlerine, iç dünyasına girer, gizli kalmış duygu ve düşünceleri dışa vurabilir. Hatta olayları hızlandırıp yavaşlatabilir" (Tekin, 2012: 58).

Elubay, Tüs'de bu bakış açısının olanaklarından yararlanmışır. Anlatıcı, kahramanın psikolojik yapısını, fiziksel özelliklerini ve olayın tamamını bilecek konumdadır. Dahası, karakterler hakkında çıkarımda da bulunur: "Sattar dört yoldaşının içinde, dudağı fısıldayıp gelen orta yaşlı tıknaz kişiyi inceledi. Tıknaz kişi yol üstünde ak kıyafetinden bir parça yırtıp başına sardı. Şimdi dindar kişi gibi göründü."

1.2. Zaman

Zaman, söz konusu bir anlatı türü olduğunda oldukça büyük bir öneme sahiptir. Yazar, metni oluştururken belirli bir zaman dilimi tercih eder veyahut da kurgular. Çünkü yazınsal metin mutlaka bir zamanda meydana gelir. Olayın olmaya başlaması bile bir zamanın göstergesidir. Bu nedenle Forster'a (1982: 67) göre de her metinde mutlaka bir saat vardır. Buradan yola çıkarsak Sattar'ın Gazetecilik bölümünden mezun olması, hikâyeye kahramanlarından ihtiyar bir Kazak'ın komünist ideolojiye sahip olması bizlere az çok fikir yürütme imkânı sunmaktadır.

Sattar'ın öbür dünyada gözlerini açmasıyla başlayan hikâyeye bu olayın ardından sekiz dokuz günlük süreci ele alır. Hikâyede zaman kavramına en net yer verilen kısım da "Cennet hayatının sekizinci günü, gece Sattar kendi payına düşen huriyi koluna takıp gezmeye çıktı." ifadesidir. Hikâyenin ütopya denebilecek öğeler barındırması zaman kavramını belirleme konusunda işleri zorlaştırmaktadır.

1.3. Mekân

Mekân kavramı bir anlatının olmazsa olmaz unsurlarından bir diğeri olarak karşımıza çıkar. Özellikle de Tüs Hikâyesinde olduğu gibi söz konusu olay farazi bir mekânda geçiyor ise bu anlatımın çok hassas bir dengede tutulması, okurun mekânı tahayyül edebiliyor olması oldukça elzemdir. Smağul Elubay, bu hassas dengeyi korumayı başarmış ve bilindik anlatılardan yola çıkan tasvirleri Kazak kültürüyle harmanlayıp okura hayal etme, canlandırma imkânını da son derece büyük bir ustalıkla sunmuştur.

Tzavatan Todorov mekân kavramının belirleyicisinin durağan (statik) ve devrimsel (kinetik) durum olduğunu ifade eder (1995: 238-239). Bu doğrultuda yer yer kinetik durum –örneğin kıl köprülerden geçilmesi- belirleyici olsa da hikâyeye esas olarak statik durum çevresinde şekillendirilmiştir.

Olay, yazarın kurguladığı "öbür dünya" olarak ifade edebileceğimiz bir yerde cereyan eder. İslam anlayışında mahşer anlatımıyla büyük benzerlikler gösteren öbür dünya, Kazak coğrafyasında yola çıkmış betimlemelerle de dikkat çekicidir. Geniş bozkırlar, kıl köprüler ve en nihayetinde gösterişli yapılarla süslü cennet, hikâyede mekân olarak kullanılan öğelerdir. Bu noktada kurgusal düzlemde mekânı üç farklı şekilde ele alabiliriz: İlki Sattar'ın ve o gün içinde ölen diğer insanların gözlerini açıp öldüklerini fark ettikleri alan, ikinci cennete giden yolda geçilmesi gereken kıl köprülerin yer aldığı alan ve sonuncu olarak cennet bahçesi. Hem olayın hem de mekânın ütopyik unsurlar taşımaları inceleme yaparken kesin yargılara varmamızı güçleştirir. Bu noktada dikkat çekici olan konu Smağul Elubay'ın kurguladığı mekânı betimlerken sık sık realist gözlemlerini yansıtıyor olmasıdır. "Kiremit rengi geniş bozkır iyice genişleyip gitmiş. Uğuldayıp duran zaman yelinin mızıkça gibi ağıt yakan sesinden başka canlı yok. Tepede boz rengi hareketsiz kalan gökyüzü. Aşağıda bundan sonra ne olacak diye düşünüp beli bükülen taşlar. Derin sessizliği bozup bir topluluk hazırlanıyor. Bozkırı doldurup Pazar yeri gibi kalabalıklaşıyor. İşte onlar kıl köprüünün üzerine varıyor... İşte biraz sonra gözden kaybolacaklar..." Alıntıda da görüldüğü gibi yazar öbür dünyadaki çevreyi bozkır, gökyüzü, taş gibi öğelerle ifade etmiş ve kurguladığı mekânı okur için daha kolay tasavvur edilebilir bir hale getirmiştir. Hatta kimi zaman

mekân olarak bir yapının tasvirini yaparken dünyada bulunan bir mimarî bir esere benzetme yoluna da başvurduğu görülür: “Gökyüzü ile yarışan mermer kapıdan geçtikten sonra mükemmel bir bahçeye girdiler. Sanki hayalden fırlamış gibi bin bir renkli çiçeklerle bezenmiş gül bahçesiyle kaplı genişlik başladı. Nakış nakış işlenmiş gibi güzelliğiyle göz kamaştırıyordu. Mermer havuzlarda güzel balıklar kıvrıla kıvrıla yüzüyordu. Engin gül bahçesinin tam ortasında yumurta gibi ak saray gururlanıyor. İnsan inşası Taç Mahal’in sanki cennete layık olan bir nüshası gibi.” Denebilir ki yazar burada cennette yer alan yapıyı Taç Mahal’e benzetmiştir.

1.4. Kişiler

Tüs hikâyesi yazarın en geniş kişi kadrosuna sahip hikâyelerinden biridir. Aynı zamanda Smağul Elubay’ın yetkinliğini en iyi ifade eden unsurlardandır. Çünkü hikâyedeki her bir kişi Smağul Elubay’ın toplumsal hayattan seçtiği, derin gözlemleri ile anlattığı, ilmek ilmek işlenmiş kişilerdir. Bu açıdan bize yazarın dünya görüşünü sunmakla birlikte Kazak toplumuna ayna tutar ve sosyolojik anlamda da fikir sahibi olma imkanını sunar.

Kişiler yazınsal metnin esas unsurları arasında yer alır. Etienne Souriau, anlatı kişilerini altı gruba ayırmıştır: Asıl kahraman, hasım veya karşı güç, arzu edilen ve korku duyulan nesne, yönlendirici, alıcı ve yardımcıdır (Aktaş, 1991: 153-155). Kişileri bu doğrultuda ele alacak olursak asıl kahraman olarak karşımıza Sattar isimli genç Kazak çıkar. Sattar gazetecilik bölümünü yeni bitirmiş ve evlenmek üzere olan genç biridir. Bir kaza sonucu ölür ve kendini öbür dünyada bulur. O, karakter bakımından kimseye benzemez; sakın bir mizacı varmış gibi görünse de aslında sorgulayan, boyun eğmeyen ve doğru olduğuna inandığı şeyler için gerektiğinde Tanrı’yı bile karşısına alabilecek kadar gözü karadır. Sattar asıl kahraman olmanın dışında okur için oldukça önemli başka bir özelliğe de sahiptir. Okur için tüm hikâye Sattar’ın yaşadıkları, gözlemleri ve duygu durumu ile düşünceleri üzerinden şekillenir. Bu anlamda Sattar okurun adeta eli ayağı, gözü kulağı gibi işlev görür. Okurun kafasında oluşan soru işaretlerinin peşine Sattar düşer ve okuyucuyu tüm bu noktalarda aydınlatır. İşte bu nokta Smağul Elubay’ın ustalığının kanıtı gibidir. Okur ile Sattar daha hikâyenin ilk başında bir bütün olur, okur bu sayede kendini her daim hikâyenin bir parçası gibi hisseder.

Dikkate değer diğer karakterlerden ikisi de sarıklı molla ve komünist ihtiyardır. Komünist olan ihtiyar sakın ve mülayim bir karakter olarak karşımıza çıkar, çok konuşmaz. Buna karşın sarıklı molla olarak nitelendirilen karakter dinî yönüyle ön plandadır. Uzaktan akraba olan bu iki karakterin oluşturduğu tezat hikâyede önemli ve can alıcı bir noktaya parmak basar. Sarıklı molla toplumda dine körü körüne bağlı, kendi gibi olmayana düşman –ki bu düşmanlık hikâyede cennete gitmeye hak kazanan akrabasını gammazlayacak kadar ileri gider- bağnaz bir karakterdir.

Kadın karakter olarak karşımıza çıkan Ayzat adeta toplumsal baskı altında ezilen kadının bir yansıması gibidir. Öldükten sonra cennette huri olarak görev yapmaya başlamış ve Sattar’ın hurisi olma işi ona düşmüştür.

Şökebay karakteri ise toplumda çıkarlarının peşinden giden, sorgulamayan, dışa dönük insan tiplemesinin hikâyedeki karşılığıdır.

Bıyıklı yiğit nitelendirmesiyle karşımıza çıkan Alim ise üç kağıtçı bir tiptedir. Öyle ki kıl köprüden geçerken bile hile yapmaktan geri durmaz. Ancak bununla birlikte insanlarla iyi ilişkiler kuran hatta hümanist olarak değerlendirilebilecek bir yanı da vardır.

Tüm bu kişi kadrosu içinde belki de en ilginç olanı Tolstoy'a benzetilen Tanrı'dır. Yer yer gaddar ve agresif olarak nitelendirilen Tanrı, hikâyede Tolstoy'un seksenli yaşlarındaki haline benzetilmiş ve bu şekilde tasvir edilmiştir: "Sattar ardından kendini Tanrı'nın özel bekleme salonunda buldu. Ak sakal, uzun boylu, kuğu gibi, cüsseli, sarı bir ihtiyar imiş. Bembeyaz sakalı beline kadar iniyor. Kaşları, saçları hepsi bembeyaz. Büyük salonun bir köşesinde altın tahtında asasını dimdik tutup oturmuş. Sattar kapıdan içeri girdiğinde Tanrı'nın kıllı göz kapaklarının altından yılan gözleri parladı. Sattar yoksa gördüğüm Tolstoy mu diye dehşete kapılıp kalmış. Tahtında oturan Tanrı Rusların ulu yazarı Lev Nikolayeviç Tolstoy'un seksenli yaşlarından kesinlikle farklı görünmüyor."

1.5. Anlatım Teknikleri

Yazınsal metinlerde unutulmaması gereken ilk şey okuduğumuz metnin bir tür anlatma olduğudur. Yani o ân okunan her şey önce yaşanır, sonra anlatılır. Oradakilerin tamamı bir anlatmadır. Smağul Elubay'ın Tüs hikâyesi pek çok farklı anlatım tekniğinde faydalanarak oluşturulmuştur. Bunlardan en göze çarpanlarından biri, yazınsal ürünlerde kendine çokça yer bulan tasvirdir. Tasvir, romanın kurmaca dünyasında yer alan kişi, zaman, olay, mekân gibi unsurları, sanatın sağladığı imkânlardan yararlanarak görünür kılmaktır. Romancı bu işlemi gerçekleştirirken, söz konusu unsurların karakteristik yönlerini görmek, bilmek, seçmek zorundadır. Tasvir etmek, bir şey "olduğu gibi" anlatmak, çizmek değildir. Esasen bir şeyi "olduğu gibi" anlatmak mümkün olmaz. Romancı, tasviri, tasvir edeceği şeyin karakteristik yönlerini dikkate alarak gerçekleştirir ve çizdiği, anlattığı şeyi "gerçekmiş gibi" hissettirir. En azından bunu başarmak zorundadır. Bu durumda ona düşen görev, iyi bir gözlemci olmak, dikkati elden bırakmamak, ayrıntıları yakalama becerisini gösterebilmektir (Tekin, 2012: 218). Smağul Elubay bunu Tüs hikâyesinde en iyi şekilde başarmıştır. Kurgusal unsurlar üzerine kurulu olan bir hikâyede "gerçekmiş gibi hissettirmek" gibi zor bir işi kotarmayı başarmıştır. Smağul Elubay'ın hikâyelerinde tasvir oldukça önemli bir konumdadır; sade, yalın fakat bir o kadar da canlı ve iddialı anlatımının tezahürüdür. Hikâyeciliğinin yanı sıra senaristliği ile de dikkat çeken sanatçı, yapmış olduğu tasvirlerde adeta bir film sahnesinin anlatımının izleri görülmektedir: "Yiğit elindeki ipi azıcık çekmişti, odanın ortasında duran kızın üzerindeki kıyafetler sıyrılıp düştü. Güzelin mükemmel vücudundan, yiğit gözlerini alamadı. Ay endamlının, zarifçe sürmelenmiş kirpiğini açtığı yok. Sanki yeni bir dans figürüne geçecek dansçı gibi boynunu dimdik tutup gözleri kapalı duruyor. Zarif oda ortasına konmuş bir talih kuşu gibi tez avucuna almasa pır edip uçvürecek gibi."

Tasvir tekniğinin yanı sıra metinde öne çıkan bir diğer teknik ise diyalog tekniğidir. "Her şeyden önce diyalog yöntemi, romana çeşitli açılardan güç katmakta, romanın edebî ve düşünsel dokusunu zenginleştirmektedir. Diyalogun basit ama temel işlevi, gizli olanı 'aşikâr' kılmak, somutlaştırmaktır" (Tekin, 2012: 277).

“- Sattar, kutla beni, ben cennete gidiyormuşum.

- Nasıl?

- Şehitler kıl köprüden düşüyor diyorlar. Ecelinden önce günahları temizlenenler şehitler grubuna ait oluyormuş, yaşasın! Söyle bakalım, sen nasıl öldün?

- Araba çarptı.

- Ooo sen de şehit oldun o zaman. Tebrik ederim, uzat elini!”

Örnekte de görüldüğü gibi Düş hikâyesini incelediğimizde diyalog tekniğinin önemli konumunu fark ediyoruz. Smağul Elubay, bu tekniği yalnızca anlatımı daha etkin bir hale getirmek ya da canlandırmak için değil, aynı zamanda olay örgüsündeki pek çok noktayı aydınlatmak, ifade etmek için de kullanmıştır. Yani Düş hikâyesinde diyalog yalnızca bir teknik değil aynı zamanda anlatım ve akışta önemli bir özellik olarak dikkat çeker.

Kullanılan bir diğer teknik ise dış monolog tekniğidir. “Anlatı karakterlerinden birinin muhataplarına imkân vermeden tek taraflı ve uzun soluklu nutuk çeker gibi konuşmasına dış monolog tekniği denir” (Çetişli, 2014: 127). Şu örnekte bu tekniğin başarılı örneklerinden birini görmekteyiz:

“Tanrının gözünde yıldırım ateşi parladı. Hiddetten kıllı göz kapağı kırışıp durdu.

- Vah, ahmak yaratılmış bahtsız kulum! Sen benim cennet bahçemi şu memleketinde kalan insanların kokuşmuş sarayına döndürmeye mi geldin? Elin iş işlemeye bu kadar meraklıysa bu yeryüzündeki bin kadar çeşitli makineyi niye bulduk? Eli boş durmak hoşuna gitmiyorduyduysa sabanla yer kazıp, bu yeri niye gözünün yaşıyla suladın, vah ahmak, sen o kadar ağlayıp sessizce yürüyüverdiğinde hiç kimse de senin gönlünü hoş etmek için bu kadar etraflıca düşünmezdi. Eğer ilk başta insanlar arzu etmese, insanlar hayallerinde tasavvur etmese, yedi gök üstüne cennet inşa edip benim başımın ağrıdığı ne? Şimdi işte cenneti beğenmeyip kaldı, ee, öyle mi bahtsız kulum, senin gibilere ne gerek olduğunu düşünmeyip benim de başım ağrıdı. Sizler beni deli ettiniz. Sizlerin isteğini yerine getirip cennet köşesinde eğlence yeri ve şaraphane açtırdım. Şimdi benim başımı ağrıtmayın, benim yapıp ettiğim şeyi senin gibiler için değiştirmeye gücüm yok. Vakit hiç kimseye de bağlı değil. Bir şeyleri tekrar değiştirmek elimden gelmiyor. Şimdi ah vah desen de sana atölye yok. Anladın mı?”

Özetleme tekniği, 19. Yüzyılda -o günkü okuyucunun arzusuna cevap vermesi itibariyle- hayli rağbet görmüştür. Henüz olgunlaşma sürecini yaşayan okuyucuya bir şeyler hatırlatmak gerekliydi ve romancılar, biraz tembel ve yerine göre biraz unutkan okuyucuyu uyarmak, geride kalan olayları ona hatırlatmak için bu tekniğe sık sık başvuruyordu. “Özetlemede *indirgeme* ve *seyreltme* olmak üzere iki tekniği ayırt ediyoruz. İndirgemeyi, hikâyede birden fazla gerçekleşen eylemlerin özetlemede bir kez anlatılması; seyreltmeyi ise her eylemin değil seçilmiş kimi eylemlerin anlatılması olarak tanımlıyoruz.” (Yivli, 2019, s. 128). Modern romanda bu tekniğin yeri sınırlıdır. Modern romancılar, anlatıcının ön plana çıkmasına, dolayısıyla metin ile okuyucu arasında yapay bir ortamın doğmasına neden olduğu, en nihayet eserin gerçekçi niteliğine gölge düşürdüğü için, bu teknikten ihtiyatla ve asgari düzeyde yararlanmaya özen göstermişlerdir (Tekin, 2012: 252).

Her ne kadar etkisini yitirmeye yüz tutmuş ve sanatçıların çokça uzak durmaya çalıştığı bir teknik olarak karşımıza çıksa da özetleme tekniği halen edebiyatta ihtiyaç duyulan ve tercih edilen

bir tekniktir. Pek çok modern edebiyatçı gibi Smağul Elubay da bu teknikte gerekli durumlarda ve ölçülü bir şekilde faydalanmayı seçmiştir.

Tüs hikâyesini başlarında Şökebay'ın Sattar söylediği şu ifade ile karşılaşyoruz:

“Şökebay Sattar'ın karşısına gelip oturdu:

- Sen biliyor musun? – dedi kulağına fısıldayıp, - Şu taş üstünde, düşünceli bir şekilde oturan adam komünistti. Ben onu dünyadan tanıyorum. Çok şahane adamdı. Garibin bugün cezası ağır olmasa iyi.”

Hikâyenin ilerleyen kısımlarında Sarıklı Kazak'ın meleğe şu şekilde sitem ettiğini görüyoruz:

“- Melek, melek! – deyip canhıraş seslendi. Melek durdu. Sarıklı Kazak, ihtiyar adamı işaret edip:

- Bu adam komünist, - diye haykırdı, - Söylemek boynumun borcu, ben biliyorum, bu komünist, bunun gibilere bizim aramızda yer yok. Cennet Allah'ın kulu...”

Örnekte de görüldüğü üzere bahsi geçen ihtiyar adamın komünist olduğu bilgisi daha öncesinden verilmiş olsa da ilerleyen kısımlarda bu bilgi tekrardan okurun karşısına çıkar. Belli ki yazar dikkatleri bu noktaya çekmek istemiş, dikkat çekmek istediği konuyu da özetleme tekniği kullanarak okuyucunun dikkatine ikinci kez sunmuştur.

Yazar kaleme aldığı metinde merak unsurları oluşturur. Daha sonrasında ise okurda oluşan merak öğelerine cevaplar sunar. Smağul Elubay bu cevapları geriye dönüş tekniğini kullanarak verir.

İlk başlardan itibaren kahramanla okuyucu arasında bir set oluşturulur ve kahraman, bazı yönleriyle saklanır. Okuyucunun merakı arttığı anda romancı devreye girer ve kahramanın geçmişi hakkında ya parça parça yahut blok halinde bilgiler verir (Tekin, 2012: 257).

Hikâyede Sattar'ın nasıl öldüğüne dair bilgi ilk olarak şu şekilde veriliyor:

“Sattar fani dünyadaki son anılarını aklına getirdi.

Köşeden koşup geçivereyim dediğinde arabanın geldiğini fark etmişti. Önce donup kalmış, sonra aniden yere düşüp gitmişti.”

Daha sonra, hikâyenin ilerleyen kısımlarında Şökebay'ın “Sen nasıl öldün?” sorusuna “Araba çarptı.” diyerek cevap veriyor. Daha önce aydınlatılan konu diyalog içerisinde, geriye dönüş tekniği kullanılarak okuyucuya hatırlatılıyor ve hikâyenin devamlılığı sağlanıyor.

Yazar, daha çok kulağa hitap eden bir teknik olan leitmotiv tekniğini de bu eserde kullanmıştır.

Yazarlar veya şairler, leitmotiv tekniği ile öncelikle muhtevada sürekliliği sağlama amacı güderler. Eğer leitmotiv kahramana ait bir söz veya bir tavır olarak gerçekleşiyorsa, bu, o söz veya tavrın kahramanın çok belirgin bir yönünü karakterize ettiğinin işaretidir. Bunun da ötesinde leitmotiv, edebî metne simetrik ve estetik bir değer kazandırır (Çetişli, 2007: 112).

Smağul Elubay'ın “Düş” adlı hikâyesinde de bu teknikle çok sık karşılaşmaktayız. “Allah'ın kulu, Muhammet'in ümmeti”, “Hey Müslümanlar” gibi metnin akışı içerisinde karşımıza çıkan ifadelerle teknik uygulanmış ve bu yolla metne melodik bir boyut kazandırılmıştır.

2. İZLEKSEL KURGU

2.1. Din/Sorgu(lamama)

Öncelikle hikâyede dinî unsurların etkisi yadsınamayacak kadar büyüktür. İslami anlatılardan yola çıkarak öbür dünya kavramı kurgulanmış ve bu kurgu diğer pek çok öge için zemin görevi görmüştür. Sarıklı molla karakteri üzerinden toplumsal ayrımcılık ve bağnazlık eleştirisi yapılması son derece dikkat çekicidir. Yazar burada büyük bir hümanizm anlayışıyla toplumdaki benzer anlayışlara sert bir eleştiri getirmiştir. Bu noktaya dikkat çekerken diğer bir taraf olarak komünist bir ihtiyarı tercih etmesi de bir başka dikkate değer unsurdur. Adeta toplumdaki önyargıları ters yüz etmiş ve farklı yaklaşımların, farklı bakış açılarının da var olabileceğini göstermiştir.

Öte yandan Sattar'ın Tanrı ile yaptığı konuşma ve ondan atölye istemesi de geleneksel değerlerin din temelinde sorgulamaya ne denli kapalı olduğunun bir göstergesidir. Sattar, ölmeden önce ağaç oyma konusunda oldukça yetenekli olduğunu söyler ve huriden bir atölye ister. Huri de onu Tanrı'ya yönlendirir. Tanrı, dünyaya ait bir kavramı cennete taşımayı bir acizlik olarak görür. Sattar'ı huzurundan kovar ve kurulmuş düzeni bozmamasını salık verir. Anlatıcının bu söylemleri, din temelli bir söylem üzerinden yerleşik düzenin her türlü mekânda bozulamayacağını imler.

2.2. Kadın/ Birey

Yazınsal metnin temel konularından biri birey ol(a)ma(ma)ktır. Elubay, bu kısa hikâyesinde modern birçok metinde karşımıza çıkan kadının toplum içindeki durumunu ele almıştır. Bu durum, başlı başına incelemeye değerdir. Daha hikâye başlar başlamaz binlerce erkeğin toplandığı bir alan anlatılmaya başlar. Cennete varıncaya kadar geçen süreçte de hiçbir kadın karakterle karşılaşmıyoruz, ta ki sıra cenneti hak eden kullara huri verilmesine kadar. Burada karşımıza Ayzat isimli, Arap asıllı bir genç kız çıkar. Kadının cennetteki görevi ya hizmetkârlık ya da hurilik olarak tarif edilir. Ayzat da huri olarak görev yapmaktadır. Ona verilen görev budur ve bu görevi yerine getirmeye mecburdur. "Bizde fikir ile düşünce gençliğin baş düşmanıdır ilk önce cennetten kovulan, dermiş. Her kim düşünmeye başlarsa onun bir hastalığa gark olduğunu düşünüp tedavi etmeye başlıyorlar." der bir konuşmasında Ayzat. Kadının erkeğin sahip olduğu hakları talep etme hakkı yoktur, hatta düşünmek bile yasaktır ona. Bu anlatıda Smağul Elubay, toplumsal baskı altındaki kadının durumunu tasvir etmiştir. Kadın, söz hakkı olmayan, edilgen bir kişilik olarak karşımıza çıkar.

2.3. Günah/Sevap

Ahlâk kavramı, kabaca, insanın iyi olması yolunda takındığı tutumları kapsar. Günah da iyi olma yolunda yapılan hataları kapsar. "Dine inanan insan iyiliklere yönelmeyi ve gûnahtan uzak durmayı ancak o dinin ahlak sistemi içerisinde bulur" (Ocak, 2014: 40). Günah kişide bir tür suçluluk psikolojisi de yaratır. Oysa bu durum metinde bir çatışma unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünyada yasak olan pek çok şey, öte tarafta serbest olunca Sattar sorgulamaya, onca zaman niçin "saflığın nasihat edildiğini" öğrenmeye çalışır. Melek ise ona şu yanıtı verir:

“Onların tamamı bu cennet bahçesine gelebilmek için. Cennetteki insan dilediğini yapmakta özgür olduğu için suçlu sayılmıyor. İnsan hayatı boyunca gereğini içip, gereğini giyip, dört kıblesi denk bir ömür sürmek için debelenmiyor mu?”

Yukarıdaki alıntıda da görüldüğü gibi, anlatıcının söylemleri yerleşik değerleri yıkmış ve günah-sevap ilişkisini sorgulamaya açık bir hâle getirmiştir. Sattar içinde bulunduğu durum, tıpkı kadının dinin içindeki konumu gibi, yıllarca tartışılan ve uzlaşılamayan bir meseledir. Dünyada yasak olan her şey cennette serbest midir? Belki evet, belki hayır. Ancak şu bir gerçek ki pek çok insan Sattar’ın şaşkınlıkla karşıladığı durumun hayaliyle ibadet ediyor. İşte metnin asıl önemli yanlarından biri de budur.

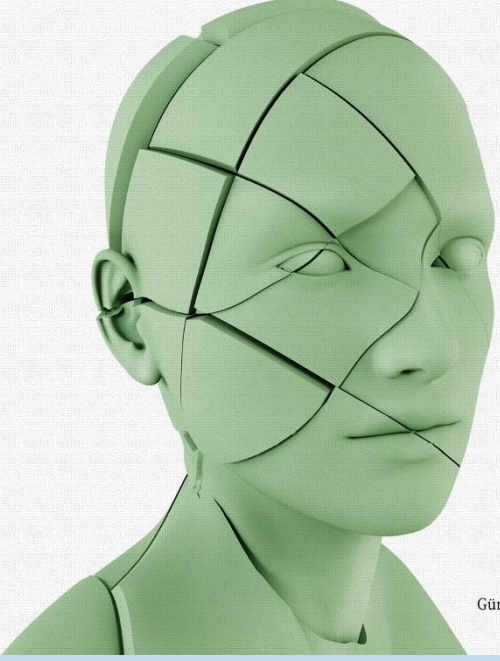
Öte yandan, öne çıkan bir diğer durum da günahların cezası bitince cennete gitmek. Bu mesele İslâmî gelenekte sıkça söylenen bir şeydir. Sattar, gizli bir örgüt ile birlikte Tanrı’ya kumpas kurar, yakalanır ve cehenneme gider. Oysa o sıradan bile geçmişti. Ancak bu gidiş onun için bir son değildir. Cezasını çekip geri dönecektir. Bu durum, her türlü günahın sonunda bir Müslümanın cennete mutlaka gideceğini imler. Elubay, bu anlatımlarla günah-sevap ilişkisinin geçerliliğini, en azından her iki dünyada, sorgulamaya açar. Metne felsefi bir derinlik kazandırır.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Ş. (1991). Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Girişi, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çetişli, İ. (2007). Metin Tahlillerine Giriş, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Forster, E. M. (1982). Roman Sanatı, (Çev. Ü. Aytür). Adam Yayıncılık.
- Ocak, Hasan (Aralık 2015). "Ahlak Felsefesi Ekseninde Günah Kavramı". Mütetekir 1/2: 39-56.
- Tekin, M. (2012). Roman Sanatı, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Todorov, T. (1995). Yazın Kuramı ve Rus Biçimcilerin Metinleri. (Çev. M. R. Ve S. Rifat). İstanbul: YKY.
- Yavuz, Yasin. "Reşit Hanadan'ın Romanları Üzerine Oluşumsal Yapısalcı Bir İnceleme". Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, (2018).
- Yivli, Oktay (2019). *Öykü Nasıl Okunur: Modern Öykü ve Yöntem*. Ankara: Günce Yayınları.

TÜRK BİLİMKURGU EDEBİYATI VE ARKETİPLER

DR. VELİ UĞUR

Günce Yayınları

Oktay Yivli

Öykü Nasıl Okunur

modern öykü ve yöntem

Günce Yayınları

MAKSUT YİĞİTBAŞ

Edebiyatın Ebemkuşağı

Halit Ziya Hikâyeciliğinde

Renklerin Dili

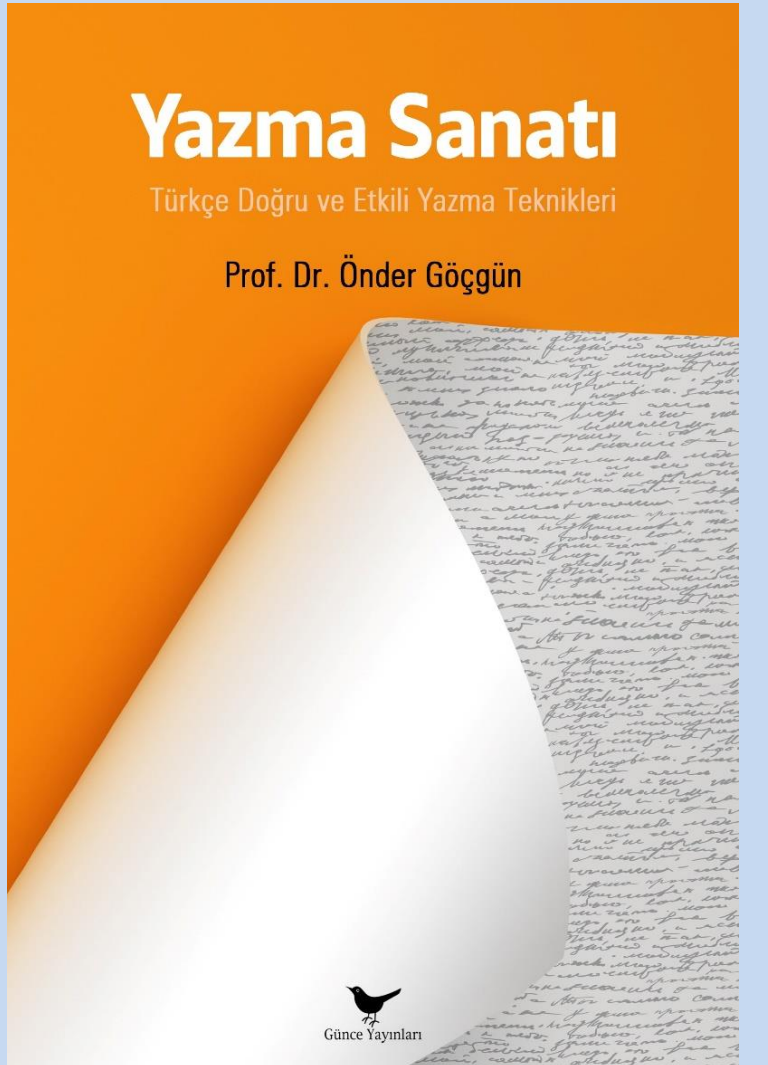

Günce Yayınları

Yazma Sanatı

Türkçe Doğru ve Etkili Yazma Teknikleri

Prof. Dr. Önder Göçgün

Günce Yayınları